Europeiska institutet för förbättring av levnads- och arbetsvillkor

Arbetsvillkor i EU: konvergens och divergens 1990–2005

Sammanfattning

Inledning

År 2005 genomförde Europeiska institutet för förbättring av levnads- och arbetsvillkor (Eurofound) den fjärde europeiska undersökningen om arbetsvillkor sedan 1990. Under denna femtonårsperiod har EU genomgått stora förändringar på olika nivåer. 1990 fanns det bara 12 medlemsstater, men sedan dess har femton nya länder anslutit sig. Den europeiska undersökningen om arbetsvillkor 2005 omfattade således de 27 EU-medlemsstaterna (EU-27) samt Kroatien, Turkiet, Norge och Schweiz. Det har emellertid också skett mer strukturella förändringar inom EU i fråga om hela organisationen av den europeiska ekonomin, arbetsmarknaderna och arbetsförhållandena.

Innehållet i den europeiska undersökningen om arbetsvillkor har alltså utvecklats betydligt under den här perioden. Nu omfattar den fler frågor och har utökats från att ha varit inriktad på mer traditionella ergonomiska risker till att omfatta de många frågor som hänger samman med en flerdimensionell syn på arbetsförhållanden och arbetslivskvaliteten i stort. Syftet med den här rapporten är främst att titta närmare på två forskningsfrågor. För det första handlar det om att med utgångspunkt från de olika omgångarna av den europeiska undersökningen om arbetsvillkor försöka avgöra om arbetslivskvaliteten har konvergerat eller divergerat över tiden. För det andra är syftet att undersöka om det går att urskilja liknande rörelser mellan europeiska länder under perioden.

Politiskt sammanhang

De strukturella förändringarna inom EU har till en viss grad återspeglats i utformningen av EU:s politik och den nationella politiken, särskilt i den europeiska sysselsättningsstrategin och Lissabonstrategin. Olika färska undersökningar ger dock en blandad bild av situationen i fråga om kvalitet i arbetet i Europa. Det har visserligen skett vissa märkbara förbättringar, till exempel i fråga om arbetsolyckor, men inom vissa andra områden, såsom ökad arbetsintensitet och tillgång till utbildning, har det egentligen inte gjorts några framsteg. Denna bedömning gjorde Europeiska kommissionen redan 2003, i sitt uppföljningsmeddelande om kvalitet i arbetet, och den bekräftades sedan i den strategiska rapporten om den förnyade Lissabonstrategin.

Dessa undersökningar bygger på olika datauppsättningar och indikatorer och har utförts med antingen en rent akademisk metod eller en mer politiskt inriktad metod, som till exempel de begreppsramar och indikatorer man kom överens om vid Europeiska rådets möte i Laeken i december 2001. En viktig brist i det europeiska ramverket för kvalitet i arbetet är att det saknas en indikator för arbetsvillkor. I den här rapporten granskas trenderna för arbetsvillkoren ur ett arbetskvalitetsperspektiv såsom de återspeglats i de olika undersökningarna av europeiska arbetsvillkor de senaste femton åren.

Viktiga slutsatser

Vid undersökningen av kvaliteten på arbete och sysselsättning framhålls fyra huvuddimensioner: karriär och sysselsättning, hälsa och välmående, kompetensutveckling och balans mellan privatliv och arbetsliv. Var och en av dessa dimensioner inbegriper delområden som tillsammans omfattar samtliga frågor som täcks av frågeformulären i de europeiska undersökningarna om arbetsvillkor och den europeiska arbetsmarknads- och socialpolitiken som helhet. Undersökningen av dessa områden – och av arbetstillfredsställelse i allmänhet – i syfte att bedöma kvaliteten i arbetet i ordets vidaste bemärkelse visar en relativ divergens i Europa sedan de tolv nya medlemsstaterna anslöt sig 2004 och 2007. I

genomsnitt har dessa länder hittills sämre resultat i fråga om kvalitet i arbetet, men resultaten visar också att skillnaderna minskar.

Bland de äldre medlemsstaterna (EU-15) förefaller konvergensprocessen inte att gå i riktning mot de optimala eller bättre resultaten utan i stället röra sig mot genomsnittet. Förbättrade resultat i fråga om kvalitet i arbetet i den anglosaxiska gruppen av länder vägs upp av en försämring i den nordiska gruppen. De kontinentala och södra grupperna är förhållandevis stabila.

Inre olikheter i landgrupper och länder kan förstärkas genom skillnader i den offentliga politiken och även genom olika ekonomiska inriktningar. Tjänstesektorns utveckling – som har åtföljts av en nedgång för industrin och jordbruket – har haft olika inverkan på de olika länderna, och detta skulle delvis kunna förklara skillnaderna mellan länder och grupper av länder.

De nationella resultat som redovisas i den här rapporten visar att det finns stora variationer inom varje grupp. Finland skiljer sig allt mer från de andra nordiska länderna, men skillnaderna mellan Danmark och Sverige är också mer markerade nu än för tio eller femton år sedan. I den kontinentala gruppen divergerar Nederländerna och även till en viss del Österrike från de andra länderna i gruppen. I den södra gruppen ligger Spanien längre från Italien än tidigare medan Portugal och framför allt Grekland verkar skilja sig mer från de andra länderna i gruppen än de gjorde på 1990-talet.

På nationell nivå minskar vissa negativa arbetskvalitetsmönster, till exempel exponering för hälsorisker eller helg- och nattarbete, så gott som överallt. Arbetstagarnas rättigheter i fråga om samråd och riskinformation har förbättrats. Andra negativa mönster – såsom arbeten med dåliga utbildningsmöjligheter och dålig tillgång till utbildning, skiftarbete eller flytande arbetsscheman, ökad arbetsintensitet och hälsorelaterad frånvaro – ökar i så gott som alla länder.

Bristen på utbildningsmöjligheter på arbetsplatserna är särskilt oroväckande. Trots den tonvikt som läggs vid livslångt lärande i den europeiska debatten och politiken och trots den specifika öppna samordningsmetoden för utbildning och livslångt lärande återstår det mycket att göra för att uppnå de mål som fastställdes i Lissabon 2000.

Politiska rekommendationer

- För att förbättra arbetsförhållandena generellt i alla länder krävs det större insatser i fråga om utbildning och livslångt lärande.
- Andra riskfaktorer och arbetsrelaterade resultat i länderna i EU-27 som behöver uppmärksammas är den ökade arbetsintensiteten och de ökande frånvarotalen.
- Den fördjupade information som finns om den ekonomiska och sociala utvecklingen i de nya medlemsstaterna är fortfarande fragmentarisk eller mycket begränsad och det krävs ytterligare forskning.
- Med 27 EU-medlemsstater är det svårt att analysera trender land för land, och därför är användningen av kluster (gruppering av medlemsstaterna med utgångspunkt från likheter mellan dem) ett gångbart alternativ. Kluster kan emellertid dölja inre olikheter och leda till övertolkningar. Med tanke på att olikheterna inom de befintliga klustren ökar är det därför viktigt att samtidigt analysera varje enskilt land.

Vidare forskning

- Eurofound skulle genom sitt uppdrag och sina resurser – såsom undersökningar, observationsorgan och finansiering av sekundärforskning – kunna ha betydelse för att skapa synergieffekter och inrätta en sektorsövergripande insatsgrupp eller arbetsgrupp för klustring.
- En ökning av storleken på de nationella urvalen skulle bidra till att förbättra nästa europeiska undersökning om arbetsvillkor och möjliggöra en djupare analys på exempelvis sektorsnivå och regional nivå.
- En förbättring av de nationella urvalen i de europeiska undersökningarna om arbetsvillkor är en förutsättning för att undersökningarna ska kunna användas effektivare i övervakningen av politiken, eftersom denna övervakning bygger på ett mjukt riktmärke för nationella resultat.

Ytterligare information

Rapporten *Convergence and divergence of working conditions in Europe 1990-2005* finns på http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef08104.htm. Uppgifter, rapporter och sekundäranalyser av europeiska undersökningar om arbetsvillkor finns på webbplatsen för Europeiska observationsorganet för arbetsvillkor på http://www.eurofound.europa.eu/ewco/surveys/.

Sara Riso, informationssamordnare
sri@eurofound.europa.eu